

Ontwikkellijn sociale en emotionele vaardigheden

SLO, januari 2023

Belangrijkste aandachtspunten

Sociale en emotionele vaardigheden zijn basisvaardigheden voor elk sociaal contact. Kinderen en jongeren leren deze vaardigheden in contact met anderen. Begeleiding van de volwassenen in hun omgeving kan leerlingen helpen in de ontwikkeling van deze vaardigheden. Daarom is het belangrijk om in het onderwijs aandacht te besteden aan deze ontwikkeling. Sociaal-emotionele ontwikkeling en cognitieve ontwikkeling beïnvloeden elkaar. Leerlingen komen beter tot leren als ze een bepaalde mate van welbevinden ervaren.

- De ontwikkellijn geeft een globaal antwoord op de vraag wanneer je welke vaardigheden van leerlingen kunt verwachten. Het zijn dus geen doelen die leerlingen perse op dat moment moeten beheersen.
- Het gaat niet om doelen die verplicht zijn voor leerlingen.
- Leerlingen verschillen. We weten dat er onder andere verschillen zijn voor geslacht en dat verschillen groot kunnen zijn op individueel niveau.
- Hoe ouder een kind wordt, hoe meer nuances de leerling aan kan en hoe complexer de situatie kan zijn waarin de leerling de vaardigheid toepast.
- Wat een kind kan of laat zien is afhankelijk van
 - de drukte van de groep
 - de grootte van de groep
 - de sfeer in de groep
 - de omgangsvormen van de groep
 - het moment op de dag
 - eerdere ervaringen

- relatieve leeftijd binnen een groep
- emoties van een kind op een moment of in een situatie
- de verwachtingen van anderen
- Ontwikkeling is niet lineair.
- Vaardigheden liggen op een continuüm: het kind kan het niet wel of niet, maar kan het in bepaalde mate.

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
Besef van jezelf	Gevoelens	Het kind uit verbaal en non-verbaal primaire gevoelens. Het kind ervaart bewust verschil tussen fijne en nare gevoelens.	De leerling uit verbaal en non-verbaal gevoelens. De leerling herkent eigen primaire gevoelens (blij, boos, bang, verdrietig) en begrijpt hoe deze zijn ontstaan.	De leerling uit verbaal en non-verbaal gevoelens. De leerling herkent een breed scala aan gevoelens (trots, jaloers, geïrriteerd) en begrijpt hoe deze zijn ontstaan.	De leerling uit verbaal en non-verbaal gevoelens. De leerling herkent veel verschillende gevoelens en begrijpt hoe deze zijn ontstaan. De leerling gebruikt eigen gevoelens als aanwijzing voor hoe te reageren.	De leerling uit verbaal en non-verbaal gevoelens. De leerling herkent veel verschillende gevoelens en begrijpt hun oorzaken. De leerling gebruikt eigen gevoelens als aanwijzing voor hoe te reageren.	De leerling uit verbaal en non-verbaal gevoelens. De leerling herkent veel verschillende gevoelens en begrijpt hun oorzaken. De leerling gebruikt eigen gevoelens als aanwijzing voor hoe te reageren.	De student uit verbaal en non-verbaal gevoelens. De student herkent veel verschillende gevoelens en begrijpt hun oorzaken. De student gebruikt eigen gevoelens als aanwijzing voor hoe te reageren.

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
			<p>hoe te reageren.</p> <p>De leerling begrijpt hoe de eigen reactie op gevoelens afhangt van het soort gevoel (fijn/naar/eenvoudig/complex/sterk).</p>	<p>hoe te reageren.</p> <p>De leerling begrijpt hoe de eigen reactie op gevoelens afhangt van het soort gevoel.</p>	<p>De leerling begrijpt dat er een verband bestaat tussen aan de ene kant de manier waarop en de mate waarin hij een gevoel ervaart en de andere kant de manier waarop hij hierop reageert.</p> <p>De leerling begrijpt hoe gevoelens en reacties kunnen verschillen per situatie.</p>	<p>De leerling begrijpt dat er een verband bestaat tussen aan de ene kant de manier waarop en de mate waarin hij een gevoel ervaart en de andere kant de manier waarop hij hierop reageert.</p> <p>De leerling begrijpt hoe gevoelens en reacties kunnen verschillen per situatie.</p>	<p>De leerling begrijpt dat er een verband bestaat tussen aan de ene kant de manier waarop en de mate waarin hij een gevoel ervaart en de andere kant de manier waarop hij hierop reageert.</p> <p>De leerling begrijpt hoe gevoelens en reacties kunnen verschillen per situatie.</p> <p>De leerling begrijpt welke invloed gevoelens</p>	<p>De student begrijpt dat er een verband bestaat tussen aan de ene kant de manier waarop en de mate waarin hij een gevoel ervaart en de andere kant de manier waarop hij hierop reageert.</p> <p>De student begrijpt hoe gevoelens en reacties kunnen verschillen per situatie.</p> <p>De student begrijpt welke invloed gevoelens hebben op het</p>

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
							hebben op het eigen functioneren.	eigen functioneren.
	Kwaliteiten	Het kind is zich bewust van wat het wel en niet goed kan.	De leerling is zich bewust van wat hij wel en niet goed kan. De leerling geeft aan wat hij nodig heeft.	De leerling is zich bewust van de eigen kwaliteiten en zet deze steeds meer in. De leerling is zich bewust van wat hij niet goed kan. De leerling gaat om met de voor- en nadelen van de eigen kwaliteiten. De leerling begrijpt hoe de eigen	De leerling is zich bewust van de eigen persoonlijke kwaliteiten en zet deze in op school en gericht op de toekomst. De leerling is zich bewust van wat hij niet goed kan. De leerling gaat om met de voor- en nadelen van de eigen kwaliteiten.	De leerling is zich bewust van de eigen persoonlijke kwaliteiten en zet deze in op school en gericht op de toekomst. De leerling is zich bewust van wat hij niet goed kan. De leerling gaat om met de voor- en nadelen van de eigen kwaliteiten. De leerling begrijpt hoe de eigen kwaliteiten	De leerling is zich bewust van zijn persoonlijke kwaliteiten en zet deze in voor zijn welbevinden en zijn toekomst. De leerling is zich bewust van wat hij niet goed kan. De leerling bereikt zelfgekozen doelen gericht op de eigen ontwikkeling.	De student is zich bewust van zijn persoonlijke kwaliteiten en zet deze in voor zijn welbevinden en zijn toekomst. De student is zich bewust van wat hij niet goed kan. De student bereikt zelfgekozen doelen gericht op de eigen ontwikkeling. De student gaat om met de voor- en nadelen van

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
				<p>kwaliteiten zich tot nu toe hebben ontwikkeld.</p> <p>De leerling geeft aan wat hij nodig heeft voor het verbeteren van zijn kwaliteiten.</p> <p>De leerling begrijpt dat anderen kunnen helpen bij leren wat hij nog niet goed kan.</p>	<p>De leerling begrijpt hoe de eigen kwaliteiten zich tot nu toe hebben ontwikkeld.</p> <p>De leerling geeft aan wat hij nodig heeft voor het verbeteren van zijn kwaliteiten.</p> <p>De leerling begrijpt dat anderen kunnen helpen bij het bereiken van doelen.</p>	<p>zich tot nu toe hebben ontwikkeld.</p> <p>De leerling heeft inzicht in de verdere ontwikkeling van de eigen kwaliteiten.</p> <p>De leerling begrijpt dat anderen kunnen helpen bij het bereiken van doelen.</p>	<p>De leerling gaat om met de voor- en nadelen van de eigen kwaliteiten.</p> <p>De leerling onderzoekt hoe de eigen kwaliteiten zich tot nu toe hebben ontwikkeld en hoe ze verder ontwikkeld kunnen worden.</p> <p>De leerling begrijpt dat anderen kunnen helpen bij het bereiken van doelen.</p>	<p>de eigen kwaliteiten.</p> <p>De student onderzoekt hoe de eigen kwaliteiten zich tot nu toe hebben ontwikkeld en hoe ze verder ontwikkeld kunnen worden</p> <p>De student begrijpt dat anderen kunnen helpen bij het bereiken van doelen.</p>

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
	Beeld van mezelf	<p>Het kind herkent zichzelf in de spiegel of op een foto.</p> <p>Het kind is zich bewust van wat het wel en niet leuk vindt.</p>	<p>De leerling herkent zichzelf en kan zichzelf beschrijven met een paar steekwoorden.</p> <p>De leerling is zich bewust van wat hij wel en niet leuk vindt.</p> <p>De leerling is zich er van bewust dat hij verschilt van anderen qua uiterlijk, mogelijkheden, smaak etc.</p> <p>De leerling kan trots op zichzelf of diens prestaties zijn.</p>	<p>De leerling kent de eigen basale eigenschappen op fysiek, mentaal en sociaal gebied.</p> <p>De leerling is zich bewust van overeenkomsten en verschillen met anderen op een basaal niveau (leeftijd, interesses).</p> <p>De leerling is tevreden met wie hij is.</p> <p>De leerling kan trots zijn op een deel van diens eigenschappen of prestaties.</p>	<p>De leerling kent de eigen eigenschappen op fysiek, mentaal en sociaal gebied.</p> <p>De leerling is zich bewust van overeenkomsten en verschillen met anderen.</p> <p>De leerling is tevreden met wie hij is.</p> <p>De leerling kan trots zijn op een deel van diens eigenschappen of prestaties.</p> <p>De leerling gaat respectvol om</p>	<p>De leerling is zich bewust van de eigen fysieke, sociale en mentale zelfbeeld en begrijpt hoe dit is ontstaan.</p> <p>Denk hierbij aan groepsvorming, media en eigen gedachten.</p> <p>De leerling is zich bewust van overeenkomsten en verschillen met anderen.</p> <p>De leerling is tevreden met wie hij is.</p> <p>De leerling kan trots zijn op een deel van diens</p>	<p>De leerling is zich bewust van de eigen fysieke, sociale en mentale zelfbeeld en begrijpt hoe dit is ontstaan.</p> <p>Denk hierbij aan groepsvorming, media en eigen gevoelens en gedachten.</p> <p>De leerling begrijpt dat diens zelfbeeld invloed kan hebben op de gezondheid.</p> <p>De leerling is zich bewust van overeenkomsten en</p>	<p>De student is zich bewust van de eigen fysieke, sociale en mentale zelfbeeld en begrijpt hoe dit is ontstaan.</p> <p>Denk hierbij aan groepsvorming, media en eigen gevoelens en gedachten.</p> <p>De student accepteert zichzelf zoals hij is, zowel fysiek, mentaal als sociaal en is hier tevreden mee of weet hulp te zoeken als hij hier ontevreden mee is.</p>

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
				De leerling is zich bewust van verschillen tussen geluid en beelden in de media en de alledaagse werkelijkheid.	met mensen die anders zijn. De leerling is zich bewust van verschillen tussen geluid en beelden in de media en de alledaagse werkelijkheid. De leerling ervaart dat de mening van anderen en media invloed kunnen hebben op het eigen zelfbeeld. De leerling is zich er van bewust dat ideeën over lichaams-	eigenschappen of zijn prestaties. De leerling gaat respectvol om met mensen die anders zijn. De leerling probeert te leren van feedback. . De leerling is zich er van bewust dat ideeën over lichaamsbeelden door de tijd veranderen en per cultuur verschillen. De leerling begrijpt dat je geslachtskenmerken anders	verschillen met anderen. De leerling is trots op een deel van diens eigenschappen of prestaties. De leerling gaat respectvol om met mensen die anders zijn. De leerling leert van feedback. De leerling is zich er van bewust dat ideeën over lichaamsbeelden door de tijd veranderen en verschillen.	De student is zich bewust van overeenkomsten en verschillen met anderen. De student is trots op een deel van diens eigenschappen of prestaties. De student gaat respectvol om met mensen die anders zijn. De student leert van feedback. De student is zich er van bewust dat ideeën over lichaamsbeelden door de tijd veranderen en

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
					beelden door de tijd veranderen en per cultuur verschillen.	kunnen zijn dan je gender-identiteit. De leerling zoekt hulp bij ontevredenheid over mentale gezondheid, genderidentiteit of uiterlijk / lichaam.	De leerling begrijpt dat je geslachtskenmerken anders kunnen zijn dan je genderidentiteit. De leerling zoekt hulp bij ontevredenheid over mentale gezondheid, genderidentiteit of uiterlijk / lichaam.	per cultuur verschillen. De student begrijpt dat je geslachtskenmerken anders kunnen zijn dan je genderidentiteit.
Zelfmanagement	Gevoelens hanteren	Het kind raakt niet overspoeld door de gevoelens van anderen.	De leerling legt eigen basale gevoelens uit aan anderen. De leerling reguleert gevoelens op	De leerling legt eigen gevoelens uit aan anderen. De leerling reguleert gevoelens en	De leerling legt eigen, soms complexe, gevoelens uit aan anderen. De leerling reguleert	De leerling legt eigen complexe gevoelens uit aan anderen. De leerling reguleert complexe	De leerling legt eigen complexe gevoelens uit aan anderen. De leerling heeft inzicht in de complexe	De student legt eigen complexe gevoelens uit aan anderen. De student heeft inzicht in de complexe

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
		<p>Het kind reguleert primaire gevoelens op basaal niveau (wachten als dat gevraagd wordt, rustig worden etc.).</p> <p>Het kind reageert non-verbaal en verbaal op situaties die plezierige en onplezierige gevoelens oproepen.</p>	<p>basaal niveau en zet ze om naar een constructieve reactie.</p> <p>De leerling reageert passend op verbale en non-verbale gevoelens van anderen.</p> <p>De leerling snapt de relatie tussen een gebeurtenis, het gevoel en het gedrag van zichzelf.</p> <p>De leerling hanteert gedragsmatige strategieën om</p>	<p>zet ze om naar een constructieve reactie gericht op sociale (vrienden blijven) en instrumentale doelen (speelgoed krijgen).</p> <p>De leerling reageert passend op verbale en non-verbale gevoelens van anderen.</p> <p>De leerling snapt de relatie tussen een gebeurtenis, het gevoel en het gedrag van</p>	<p>complexe gevoelens en zet ze om naar een constructieve reactie gericht op korte- en langetermijn-doelen.</p> <p>De leerling reageert passend op verbale en non-verbale gevoelens van anderen, ook als deze complex zijn.</p> <p>De leerling snapt de relatie tussen een gebeurtenis, het gevoel en het gedrag van</p>	<p>gevoelens en zet ze om naar een constructieve reactie gericht op korte- en langetermijn-doelen.</p> <p>De leerling reageert passend op verbale en non-verbale gevoelens van anderen, ook als deze complex zijn.</p> <p>De leerling snapt de relatie tussen een gebeurtenis, het gevoel en het gedrag van zichzelf en een ander.</p>	<p>interactie tussen gebeurtenissen en eigen gevoelens en gedrag en dat van de ander in verschillende situaties.</p> <p>De leerling gebruikt dit inzicht om de eigen gevoelens te reguleren en op een respectvolle manier proactief te handelen of constructief te reageren, gericht op korte- en langetermijn-doelen van</p>	<p>interactie tussen gebeurtenissen en eigen gevoelens en gedrag en dat van de ander in verschillende situaties.</p> <p>De student gebruikt dit inzicht om de eigen gevoelens te reguleren en op een respectvolle manier proactief te handelen of constructief te reageren, gericht op korte- en langetermijn-doelen van zichzelf en de ander.</p>

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
			om te gaan met stress (weggaan of hulp vragen).	zichzelf en een ander. De leerling hanteert naast gedragsmatige strategieën om om te gaan met stress, ook cognitieve strategieën (afleiding, situatie bekijken).	zichzelf en een ander. De leerling hanteert zowel gedragsmatige als cognitieve strategieën om om te gaan met stress.	De leerling hanteert zowel gedragsmatige als cognitieve strategieën om om te gaan met stress. De leerling heeft inzicht in de complexe interactie tussen de eigen gevoelens en gedrag en dat van de ander.	zichzelf en de ander. De leerling hanteert zowel gedragsmatige als cognitieve strategieën om om te gaan met stress. De leerling kijkt terug op gebeurtenissen, gevoelens en gedrag van zichzelf en anderen om ervan te leren.	De student hanteert zowel gedragsmatige als cognitieve strategieën om om te gaan met stress. De student kijkt terug op gebeurtenissen, gevoelens en gedrag van zichzelf en anderen om ervan te leren.
	Impulscontrole	Het kind drukt wensen en grenzen verbaal en non-verbaal	De leerling gaat in simpele gevallen om met een (onverwachte) situatie door	De leerling gaat met een (onverwachte) situatie om door eerst na te	De leerling gaat met een (onverwachte) complexe situatie om door eerst na te	De leerling gaat met een (onverwachte) complexe situatie om door eerst na	De leerling gaat met een (onverwachte) complexe situatie om door eerst na te	De student gaat met een (onverwachte) complexe situatie om door eerst na

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
		uit, zonder agressie.	eerst na te denken en dan te doen.	denken en dan te doen. De leerling overziet in welke situaties dit nog niet lukt. De leerling beheerst zichzelf in een lastige situatie.	denken en dan te doen. De leerling overziet in welke situaties dit nog niet lukt. De leerling beheerst zichzelf in een lastige situatie.	te denken en dan te doen. De leerling overziet in welke situaties dit minder goed lukt en zet strategieën in om minder impulsief te reageren. De leerling heeft inzicht in welke eigenschappen van zichzelf bijdragen aan de eigen impulsiviteit en welke helpen om minder impulsief te zijn.	denken en dan te doen. De leerling overziet in welke situaties dit minder goed lukt en zet strategieën in om minder impulsief te reageren. De leerling heeft inzicht in welke eigenschappen van zichzelf bijdragen aan de eigen impulsiviteit en welke helpen om minder impulsief te zijn.	te denken en dan te doen. De student overziet in welke situaties dit minder goed lukt en zet strategieën in om minder impulsief te reageren. De student heeft inzicht in welke eigenschappen van zichzelf bijdragen aan de eigen impulsiviteit en welke helpen om minder impulsief te zijn. De student heeft inzicht in het effect van

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
							De leerling heeft inzicht in het effect van impulsief gedrag op het dagelijks leven, schoolloopbaan en toekomst.	impulsief gedrag op het dagelijks leven, schoolloopbaan en toekomst.
	Doelgericht gedrag	<p>Het kind begrijpt in welke situaties de gebruikelijke regels anders zijn dan die normaal gelden.</p> <p>Het kind uit de eigen wil.</p> <p>Het kind past gedrag aan om zijn of</p>	<p>De leerling concentreert zich in simpele omstandigheden voor een korte tijd op het uitvoeren van een spel of taak.</p> <p>De leerling past waar mogelijk strategieën toe om afleiding te beperken (bijv.</p>	<p>De leerling concentreert zich voor een langere tijd op het uitvoeren van een spel of taak.</p> <p>De leerling past waar mogelijk strategieën toe om afleiding te beperken (bijv. vragen of een ander gedrag wil stoppen).</p>	<p>De leerling concentreert zich op het uitvoeren van een spel of taak.</p> <p>De leerling past strategieën toe om afleiding te beperken.</p> <p>De leerling vraagt hulp aan anderen en helpt anderen om</p>	<p>De leerling concentreert zich op het uitvoeren van een spel of taak.</p> <p>De leerling past strategieën toe om afleiding te beperken.</p> <p>De leerling vraagt hulp aan anderen en helpt anderen om geconcentreerd een spel en/of</p>	<p>De leerling concentreert zich op het uitvoeren van een spel of taak.</p> <p>De leerling past strategieën toe om afleiding te beperken.</p> <p>De leerling vraagt hulp aan anderen en helpt anderen om</p>	<p>De student concentreert zich op het uitvoeren van een spel of taak.</p> <p>De student past strategieën toe om afleiding te beperken.</p> <p>De student vraagt hulp aan anderen en helpt anderen om geconcentreerd een spel en/of</p>

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
		<p>haar zin te krijgen.</p> <p>Het kind ruimt zelf materialen op om naar een ander spel te kunnen.</p>	<p>deur dicht doen).</p> <p>De leerling vraagt hulp aan anderen en helpt anderen om geconcentreerd een spel en/of taak uit te voeren.</p>	<p>De leerling vraagt hulp aan anderen en helpt anderen om geconcentreerd een spel en/of taak uit te voeren.</p> <p>De leerling past het eigen gedrag in sociale situaties aan, gericht op diens doel of het doel van de groep.</p> <p>De leerling maakt een eenvoudig plan voor de uitvoering van een taak en voert dit plan</p>	<p>geconcentreerd een spel en/of taak uit te voeren.</p> <p>De leerling past het eigen gedrag in sociale situaties aan, gericht op diens doel of het doel van de groep.</p> <p>De leerling maakt een eenvoudig plan voor de uitvoering van een taak en voert dit plan uit, stelt bij waar nodig, maakt het plan af en evalueert het.</p>	<p>taak uit te voeren.</p> <p>De leerling past het eigen gedrag in sociale situaties aan, gericht op diens doel of het doel van de groep.</p> <p>De leerling maakt alleen en samen met anderen een plan voor de uitvoering van een taak en voert dit plan uit, stelt bij waar nodig, maakt het plan af en evalueert het.</p> <p>De leerling houdt bij het plannen rekening met korte- en</p>	<p>geconcentreerd een spel en/of taak uit te voeren.</p> <p>De leerling past het eigen gedrag in sociale situaties aan, gericht op diens doel of het doel van de groep.</p> <p>De leerling maakt alleen en samen met anderen een plan voor de uitvoering van een taak en voert dit plan uit, stelt bij waar nodig, maakt het plan</p>	<p>taak uit te voeren.</p> <p>De student past het eigen gedrag in sociale situaties aan, gericht op diens doel of het doel van de groep.</p> <p>De student maakt alleen en samen met anderen een plan voor de uitvoering van een taak en voert dit plan uit, stelt bij waar nodig, maakt het plan af en evalueert het.</p> <p>De student houdt bij het plannen rekening met korte- en</p>

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
				uit, stelt bij waar nodig, maakt het plan af en evalueert het.	De leerling houdt bij het plannen rekening met korte- en langetermijn-doelen van zichzelf of van de groep.	langetermijn-doelen van zichzelf of van de groep. De leerling ziet een tegenslag aankomen en gaat daar proactief mee om.	af en evalueert het. De leerling houdt bij het plannen rekening met korte- en langetermijn-doelen van zichzelf of van de groep. De leerling ziet een tegenslag aankomen en gaat daar proactief mee om. De leerling heeft inzicht in de invloed van stress op het uitvoeren van een taak en	langetermijn-doelen van zichzelf of van de groep. De student ziet een tegenslag aankomen en gaat daar proactief mee om. De student heeft inzicht in de invloed van stress op het uitvoeren van een taak en past strategieën toe om dit tegen te gaan.

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
							past strategieën toe om dit tegen te gaan.	
Besef van de ander	Inlevingsvermogen	<p>Het kind reageert op signalen van andere mensen (verbaal en non-verbaal).</p> <p>Het kind herkent meerdere overeenkomst en en verschillen tussen zichzelf en anderen.</p> <p>Het kind neemt gevoelens bij anderen waar.</p>	<p>De leerling herkent gevoelens bij anderen.</p> <p>De leerling is zich bewust van behoeften van anderen.</p> <p>De leerling herkent de basale gevoelens die bepaalde situaties bij anderen oproepen.</p> <p>De leerling houdt op simpele</p>	<p>De leerling herkent de gevoelens die bepaalde situaties bij anderen oproepen.</p> <p>De leerling begrijpt dat mensen van elkaar verschillen.</p> <p>De leerling heeft inzicht in hoe het eigen gedrag de ander beïnvloed.</p>	<p>De leerling heeft inzicht in hoe situaties bij verschillende mensen verschillende gevoelens kunnen oproepen.</p> <p>De leerling heeft inzicht in hoe het eigen gedrag de ander beïnvloed.</p> <p>De leerling staat open voor en houdt rekening met de mening en</p>	<p>De leerling heeft inzicht in hoe situaties bij verschillende mensen verschillende gevoelens kunnen oproepen.</p> <p>De leerling heeft inzicht in hoe het eigen gedrag de ander beïnvloed.</p> <p>De leerling staat open voor en houdt rekening met de mening en</p>	<p>De leerling heeft inzicht in hoe situaties bij verschillende mensen verschillende gevoelens kunnen oproepen.</p> <p>De student heeft inzicht in hoe het eigen gedrag de ander beïnvloed.</p> <p>De student staat open voor en houdt rekening met de mening van anderen en</p>	

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
		Het kind reageert basaal op behoeften van anderen.	manieren rekening met gevoelens van anderen.	De leerling houdt rekening met gevoelens van anderen. De leerling staat open voor een andere mening dan de eigen mening en kan deze verwoorden.	de gevoelens van anderen en kan deze verwoorden.	kan deze verwoorden. De leerling begrijpt dat gevoelens niet voor iedereen dezelfde betekenis hebben. De leerling vat het standpunt van een ander samen en reageert hierop. De leerling waardeert het standpunt van een ander.	de gevoelens van anderen en kan deze verwoorden. De leerling begrijpt en accepteert dat gevoelens niet voor iedereen dezelfde betekenis hebben. De leerling vat het standpunt van een ander samen en reageert hierop. De leerling waardeert het standpunt van een ander.	kan deze verwoorden. De student begrijpt en accepteert dat gevoelens niet voor iedereen dezelfde betekenis hebben. De student vat het standpunt van een ander samen en reageert hierop. De student waardeert het standpunt van een ander.

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
	Individu en groep	Het kind herkent de situaties waarin het zich aan de regels van de groep moet houden en op de beurt moet wachten.	De leerling herkent verschillen en overeenkomsten tussen mensen. De leerling herkent op een basaal niveau dat mensen deel uitmaken van verschillende groepen (ouderen, jongeren, boeren, zwemlesgroep).	De leerling herkent verschillen en overeenkomsten tussen mensen. De leerling accepteert de verschillen, in plaats van ze af te keuren. De leerling herkent dat mensen deel uitmaken van verschillende (culturele) groepen.	De leerling herkent verschillen en overeenkomsten tussen mensen. De leerling accepteert de verschillen in, plaats van ze af te keuren (tolerantie). De leerling herkent dat mensen deel uitmaken van verschillende (culturele) groepen.	De leerling herkent verschillen en overeenkomsten tussen mensen. De leerling accepteert de verschillen, in plaats van ze af te keuren (tolerantie). De leerling herkent dat mensen deel uitmaken van verschillende (culturele) groepen.	De leerling herkent verschillen en overeenkomsten tussen mensen. De leerling accepteert de verschillen, in plaats van ze af te keuren (tolerantie). De leerling herkent dat mensen deel uitmaken van verschillende (culturele) groepen.	De student herkent verschillen en overeenkomsten tussen mensen. De student accepteert de verschillen, in plaats van ze af te keuren (tolerantie). De student herkent dat mensen deel uitmaken van verschillende (culturele) groepen.
			De leerling begrijpt op basaal niveau dat mensen in een groep van elkaar	De leerling begrijpt dat mensen in een groep van elkaar afhankelijk zijn.	De leerling begrijpt dat mensen in een groep van	De leerling begrijpt dat mensen in een groep van elkaar afhankelijk zijn, elkaar nodig	De leerling begrijpt dat mensen in een groep van elkaar	De student begrijpt dat mensen in een groep van elkaar afhankelijk zijn, elkaar nodig

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
			afhankelijk zijn (vb in de klas).	<p>De leerling begrijpt dat reacties van mensen in een groep anders kunnen zijn dan als individu.</p> <p>De leerling is zich bewust van mogelijke vooroordelen bij zichzelf en maakt waar mogelijk geen verschil tussen mensen op basis van geslacht, huidskleur etc.</p> <p>De leerling is zich bewust van de invloed van normen en waarden in</p>	<p>elkaar afhankelijk zijn.</p> <p>De leerling is zich bewust van mogelijke vooroordelen bij zichzelf en maakt waar mogelijk geen verschil tussen mensen op basis van geslacht, huidskleur etc.</p> <p>De leerling is zich bewust van de invloed van normen en waarden in</p> <p>De leerling heeft inzicht in</p>	<p>hebben en elkaar beïnvloeden.</p> <p>De leerling is zich bewust van mogelijke vooroordelen bij zichzelf en maakt geen verschil tussen mensen op basis van geslacht, huidskleur etc.</p> <p>De leerling heeft inzicht in de sociale verhoudingen binnen de groep en herkent zijn eigen positie.</p> <p>De leerling begrijpt dat onderdeel zijn van en de sociale</p>	<p>afhankelijk zijn, elkaar nodig hebben en elkaar beïnvloeden.</p> <p>De leerling is zich bewust van mogelijke vooroordelen bij zichzelf en maakt geen verschil tussen mensen op basis van geslacht, huidskleur etc.</p> <p>De leerling heeft inzicht in de sociale verhoudingen binnen de groep en herkent zijn eigen positie.</p>	<p>hebben en elkaar beïnvloeden.</p> <p>De student is zich bewust van mogelijke vooroordelen bij zichzelf en maakt geen verschil tussen mensen op basis van geslacht, huidskleur etc.</p> <p>De student heeft inzicht in de sociale verhoudingen binnen de groep en herkent zijn eigen positie.</p> <p>De student begrijpt dat onderdeel zijn van en de sociale</p>

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
				<p>sociale situaties.</p> <p>De leerling heeft inzicht in de sociale verhoudingen binnen de groep en herkent de eigen positie.</p>	<p>de sociale verhoudingen binnen de groep en herkent de eigen positie.</p> <p>De leerling begrijpt dat onderdeel zijn van en de sociale positie in een groep invloed heeft op gedrag en gevoel en houdt hier rekening mee in de eigen communicatie.</p>	<p>positie in een groep invloed hebben op gedrag en gevoel en houdt hier rekening mee in de eigen communicatie.</p> <p>De leerling accepteert dat etnische, culturele en sociale normen en waarden van anderen anders kunnen zijn dan de eigen normen en waarden.</p>	<p>De leerling begrijpt dat onderdeel zijn van en de sociale positie in een groep invloed hebben op gedrag en gevoel en houdt hier rekening mee in de eigen communicatie.</p> <p>De leerling accepteert dat etnische, culturele en sociale normen en waarden van anderen anders kunnen zijn dan de eigen normen en waarden. De leerling legt verbanden</p>	<p>positie in een groep invloed hebben op gedrag en gevoel en houdt hier rekening mee in de eigen communicatie.</p> <p>De student accepteert dat etnische, culturele en sociale normen en waarden van anderen anders kunnen zijn dan de eigen normen en waarden. De student legt verbanden tussen deze normen en waarden van groepen en individuen.</p>

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
							tussen deze normen en waarden van groepen en individuen.	
	Gedrag inschatten van de ander	Het kind weet wat wel en niet mag. Het kind houdt zich aan de regels van de groep.	De leerling herkent of gedrag van een ander per ongeluk of expres plaats vindt. De leerling begrijpt waarom de ander bepaald basaal gedrag laat zien. De leerling laat zien wat hij aan een onveilige situatie kan doen.	De leerling herkent verschillen in intentie van de ander. De leerling begrijpt waarom de ander bepaald gedrag laat zien en neemt beperkingen en het karakter van de ander hierin mee. De leerling herinterpreteert de intentie van	De leerling herkent de intentie van de ander. De leerling begrijpt waarom de ander bepaald gedrag laat zien en neemt beperkingen en het karakter van de ander hierin mee. De leerling herinterpreteert de intentie van de ander en	De leerling herkent de intentie van de ander. De leerling begrijpt waarom de ander bepaald gedrag laat zien, neemt beperkingen en het karakter van de ander hierin mee en past zijn eigen gedrag hierop aan. De leerling herinterpreteert de intentie van	De leerling herkent de intentie van de ander. De leerling begrijpt waarom de ander bepaald gedrag laat zien, neemt beperkingen en het karakter van de ander hierin mee en past zijn eigen gedrag hierop aan.	De student herkent de intentie van de ander. De student begrijpt waarom de ander bepaald gedrag laat zien, neemt beperkingen en het karakter van de ander hierin mee en past zijn eigen gedrag hierop aan. De student herinterpreteert de intentie van

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
				<p>de ander bijvoorbeeld door erover na te praten.</p> <p>De leerling laat zien wat hij aan een onveilige situatie kan doen.</p> <p>De leerling schat in wat de reactie van een ander zal zijn en past hier het eigen gedrag op aan.</p>	<p>past hier het eigen gedrag op aan.</p> <p>De leerling laat zien wat hij aan een onveilige situatie kan doen.</p> <p>De leerling schat in wat de reactie van een ander zal zijn op het eigen gedrag en past hier het eigen gedrag op aan.</p>	<p>de ander en past hier zijn gedrag op aan.</p> <p>De leerling laat zien wat hij aan een onveilige situatie kan doen.</p> <p>De leerling schat in wat de reactie van een ander zal zijn op het eigen gedrag en past hier het eigen gedrag op aan.</p> <p>De leerling heeft inzicht in hoe lichaamstaal werkt bij zichzelf en anderen.</p>	<p>De leerling herinterpreteert de intentie van de ander en past hier zijn gedrag op aan.</p> <p>De leerling laat zien wat hij aan een onveilige situatie kan doen.</p> <p>De leerling schat in wat de reactie van een ander zal zijn op het eigen gedrag en past hier het eigen gedrag op aan.</p> <p>De leerling heeft inzicht in hoe lichaamstaal</p>	<p>de ander en past hier zijn gedrag op aan.</p> <p>De student laat zien wat hij aan een onveilige situatie kan doen.</p> <p>De student schat in wat de reactie van een ander zal zijn om het eigen gedrag en past hier het eigen gedrag op aan.</p> <p>De student heeft inzicht in hoe lichaamstaal werkt bij zichzelf en anderen.</p>

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
							werkt bij zichzelf en anderen.	
Relatie vaardigheden	Omgaan met elkaar	<p>Het kind reageert op de naam van een ander.</p> <p>Het kind toont belangstelling voor een ander.</p> <p>Het kind gaat interactie aan met een ander.</p> <p>Het kind helpt anderen en gaat zorgzaam om met anderen.</p>	<p>De leerling geeft en ontvangt complimenten.</p> <p>De leerling drukt zich voor anderen begrijpelijk uit.</p> <p>De leerling herkent verschillen en overeenkomsten tussen verschillende kinderen.</p> <p>De leerling is aardig voor een ander (basaal op elkaar letten</p>	<p>De leerling geeft en ontvangt complimenten.</p> <p>De leerling drukt zich voor anderen begrijpelijk uit.</p> <p>De leerling herkent verschillen en overeenkomsten tussen verschillende kinderen.</p> <p>De leerling is aardig voor een ander (op elkaar letten en</p>	<p>De leerling geeft en ontvangt complimenten.</p> <p>De leerling drukt zich voor anderen begrijpelijk uit.</p> <p>De leerling begrijpt en gaat respectvol om met de verschillen tussen kinderen.</p> <p>De leerling let op anderen en reageert</p>	<p>De leerling geeft en ontvangt complimenten.</p> <p>De leerling begrijpt en gaat respectvol om met verschillen tussen kinderen.</p> <p>De leerling let op anderen, reageert positief op de ander, houdt rekening met de ander en helpt een ander.</p> <p>De leerling gaat relaties aan en onderhoudt deze.</p>	<p>De leerling geeft proactief complimenten en reageert op het krijgen van complimenten.</p> <p>De leerling heeft inzicht in en gaat respectvol om met verschillen tussen mensen.</p> <p>De leerling let op anderen, reageert positief op de ander, houdt rekening met de ander en</p>	<p>De student geeft proactief complimenten en reageert op het krijgen van complimenten.</p> <p>De student heeft inzicht in en gaat respectvol om met verschillen tussen mensen.</p> <p>De student let op anderen, reageert positief op de ander, houdt rekening met de ander en helpt een ander.</p>

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
		<p>Het kind wacht op de beurt.</p> <p>Het kind deelt o.a. speelgoed.</p>	<p>en positief reageren).</p> <p>De leerling gaat relaties aan.</p> <p>De leerling gaat in op een vraag om hulp van anderen.</p> <p>De leerling houdt rekening met anderen.</p> <p>De leerling wacht op de beurt.</p> <p>De leerling deelt eigen spullen.</p> <p>De leerling neemt op basaal niveau verantwoorde-</p>	<p>positief reageren).</p> <p>De leerling gaat relaties aan.</p> <p>De leerling varieert in hoe hij omgaat met de leerkracht/vrienden/ouders etc.</p> <p>De leerling gaat in op een vraag om hulp van anderen.</p> <p>De leerling houdt rekening met anderen.</p> <p>De leerling neemt verantwoorde-</p>	<p>positief op de ander.</p> <p>De leerling gaat relaties aan en onderhoudt deze.</p> <p>De leerling varieert in hoe hij omgaat met de leerkracht/vrienden/ouders etc.</p> <p>De leerling gaat in op een vraag om hulp van anderen.</p> <p>De leerling houdt rekening met anderen.</p> <p>De leerling neemt</p>	<p>De leerling varieert in hoe hij omgaat met de leerkracht/vriend en/ouders etc.</p> <p>De leerling neemt verantwoordelijkheid in het groepsproces.</p> <p>De leerling houdt zich aan de verschillende regels op school, thuis en op straat.</p> <p>De leerling heeft inzicht in hoe verschillen tussen mensen kunnen leiden tot pestgedrag.</p>	<p>helpt een ander.</p> <p>De leerling gaat relaties aan en onderhoudt deze.</p> <p>De leerling neemt verantwoordelijkheid in het groepsproces.</p> <p>De leerling houdt zich aan de verschillende regels op school, thuis en op straat.</p> <p>De leerling heeft inzicht in hoe verschillen tussen mensen</p>	<p>De student gaat relaties aan en onderhoudt deze.</p> <p>De student neemt verantwoordelijkheid in het groepsproces.</p> <p>De student houdt zich aan de verschillende regels op school, thuis en op straat.</p> <p>De student heeft inzicht in hoe verschillen tussen mensen kunnen leiden tot pestgedrag.</p> <p>De student heeft inzicht in de</p>

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
			lijkheid in het groepsproces.	<p>lijkheid in het groepsproces.</p> <p>De leerling houdt zich aan de verschillende regels op school, thuis en op straat.</p> <p>De leerling draagt bij in het voorkomen van pestgedrag.</p>	<p>verantwoordelijkheid in het groepsproces.</p> <p>De leerling houdt zich aan de verschillende regels op school, thuis en op straat.</p> <p>De leerling heeft inzicht in hoe verschillen tussen mensen kunnen leiden tot pestgedrag.</p> <p>De leerling draagt bij aan het voorkomen van pestgedrag.</p> <p>De leerling zet zich in voor</p>	<p>De leerling heeft inzicht in de invloed van pestgedrag op relaties.</p> <p>De leerling draagt bij aan het voorkomen van pestgedrag.</p> <p>De leerling zet zich in voor mensen in de omgeving.</p>	<p>kunnen leiden tot pestgedrag.</p> <p>De leerling heeft inzicht in de invloed van pestgedrag op relaties.</p> <p>De leerling draagt bij aan het voorkomen van pestgedrag.</p> <p>De leerling zet zich in voor mensen in de omgeving.</p>	<p>invloed van pestgedrag op relaties.</p> <p>De student draagt bij aan het voorkomen van pestgedrag.</p> <p>De student zet zich in voor mensen in de omgeving.</p>

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
					mensen in de omgeving.			
	Samenwerken	<p>Het kind speelt korte tijd met iemand samen.</p> <p>Het kind betreft anderen in spel.</p> <p>Het kind werkt samen om iets groters en/of leukers te bereiken.</p>	<p>De leerling is tevreden met niet altijd zijn of haar zin krijgen tijdens het samen spelen.</p> <p>De leerling luistert naar anderen.</p> <p>De leerling reageert adequaat op wat een ander zegt.</p> <p>De leerling maakt duidelijk naar een ander wat hij wel en niet wil en waarom.</p>	<p>De leerling houdt rekening met de wensen van anderen tijdens het samenwerken of samen spelen.</p> <p>De leerling luistert naar anderen.</p> <p>De leerling reageert adequaat op wat een ander zegt.</p> <p>De leerling maakt duidelijk naar een ander wat hij wel en</p>	<p>De leerling houdt rekening met de wensen van anderen tijdens het samenwerken.</p> <p>De leerling luistert naar anderen.</p> <p>De leerling reageert adequaat op wat een ander zegt.</p> <p>De leerling komt voor zichzelf op tijdens het samenwerken.</p>	<p>De leerling houdt rekening met de wensen van anderen tijdens het samenwerken.</p> <p>De leerling luistert naar anderen en reageert adequaat op anderen.</p> <p>De leerling komt voor zichzelf op tijdens het samenwerken.</p> <p>De leerling heeft inzicht in de voordelen en</p>	<p>De leerling gaat om met groepsprocessen, waarbij hij samenwerking bevordert en conflicten voorkomt.</p> <p>De leerling geeft feedback aan en ontvangt feedback van anderen en houdt hierbij rekening met de gevoelens van anderen.</p> <p>De leerling heeft inzicht in hoe feedback van invloed is</p>	<p>De student gaat om met groepsprocessen, waarbij hij samenwerking bevordert en conflicten voorkomt.</p> <p>De student geeft feedback aan en ontvangt feedback van anderen en houdt hierbij rekening met de gevoelens van anderen.</p> <p>De student heeft inzicht in hoe feedback van invloed is op het samenwerken.</p>

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
				<p>niet wil en waarom (voor zichzelf opkomen).</p> <p>De leerling heeft inzicht in de voordelen en nadelen van samenwerken.</p> <p>De leerling onderhandelt en sluit compromissen.</p>	<p>De leerling heeft inzicht in de voordelen en nadelen van samenwerken.</p> <p>De leerling onderhandelt en sluit compromissen.</p> <p>De leerling geeft feedback aan anderen.</p> <p>De leerling maakt een taakverdeling om met anderen een opdracht uit te voeren.</p>	<p>nadelen van samenwerken.</p> <p>De leerling onderhandelt en sluit compromissen.</p> <p>De leerling geeft feedback aan en ontvangt feedback van anderen.</p> <p>De leerling maakt een taakverdeling om met anderen een opdracht uit te voeren.</p> <p>De leerling maakt bij het samenwerken gebruik van de kwaliteiten van anderen om tot</p>	<p>op het samenwerken.</p> <p>De leerling maakt een planning en een taakverdeling voor het uitvoeren van een (complexe) opdracht.</p> <p>De leerling maakt bij het samenwerken gebruik van de kwaliteiten van anderen om tot een goed resultaat te komen.</p>	<p>De student maakt een planning en een taakverdeling voor het uitvoeren van een (complexe) opdracht.</p> <p>De student maakt bij het samenwerken gebruik van de kwaliteiten van anderen om tot een goed resultaat te komen.</p>

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
						een goed resultaat te komen.		
	Omgaan met sociale druk	Het kind herkent regels die in een groep gelden en weet wat wel en niet mag.	De leerling gaat om met de regels die in een groep gelden. De leerling is zich bewust van verhoudingen in een groep en gaat hiermee om. De leerling herkent de eigen sociale rol in de groep.	De leerling gaat om met de (ongeschreven) regels die in een groep gelden. De leerling begrijpt wat groepsdruk is. De leerling herkent de eigen sociale rol en die van anderen in de groep. De leerling kiest bewust voor zichzelf op te komen en	De leerling gaat om met de (ongeschreven) regels die in een groep gelden. De leerling begrijpt wat groepsdruk is. De leerling herkent de eigen sociale rol en die van anderen in de groep. De leerling kiest bewust voor zichzelf op te komen en	De leerling maakt keuzes in welke regels van een groep hij wel en niet accepteert. De leerling heeft inzicht in de voor- en nadelen van bij een groep (willen) horen. De leerling herkent de eigen sociale rol en die van anderen in de groep. De leerling kiest bewust voor zichzelf op te komen en	De leerling maakt keuzes in welke regels van een groep hij wel en niet accepteert. De leerling heeft inzicht in de voor- en nadelen van bij een groep (willen) horen. De leerling herkent de eigen sociale (hiërarchische) rol en die van anderen in de groep en waardeert deze.	De student maakt keuzes in welke regels van een groep hij wel en niet accepteert. De student heeft inzicht in de voor- en nadelen van bij een groep (willen) horen. De student herkent de eigen sociale (hiërarchische) rol en die van anderen in de groep en waardeert deze.

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
				<p>grenzen aan te geven in een groep.</p> <p>De leerling negeert de groepsdruk bewust of buigt deze om om anderen te helpen.</p> <p>De leerling herkent de invloed van sociale media in groepsdruk.</p>	<p>grenzen aan te geven in een groep.</p> <p>De leerling heeft inzicht in wat mensen bewust en onbewust doen om bij een groep te horen.</p> <p>De leerling negeert de groepsdruk bewust, of buigt deze om om anderen te helpen.</p> <p>De leerling herkent de invloed van sociale media in groepsdruk.</p>	<p>grenzen aan te geven in een groep.</p> <p>De leerling heeft inzicht in wat mensen bewust en onbewust doen om bij een groep te horen.</p> <p>De leerling negeert de groepsdruk bewust, of buigt deze om om anderen te helpen.</p> <p>De leerling herkent de invloed van sociale media in groepsdruk.</p>	<p>De leerling kiest bewust voor zichzelf op te komen en grenzen aan te geven in een groep.</p> <p>De leerling heeft inzicht in wat mensen bewust en onbewust doen om bij een groep te horen.</p> <p>De leerling negeert de groepsdruk bewust, of buigt deze om om anderen te helpen.</p> <p>De leerling herkent de</p>	<p>De student kiest bewust voor zichzelf op te komen en grenzen aan te geven in een groep.</p> <p>De student heeft inzicht in wat mensen bewust en onbewust doen om bij een groep te horen.</p> <p>De student negeert de groepsdruk bewust, of buigt deze om om anderen te helpen.</p> <p>De student herkent de invloed van</p>

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
						<p>De leerling heeft inzicht in de verschillen tussen expliciete en impliciete groepsdruk.</p> <p>De leerling zoekt hulp als groepsdruk voor zichzelf of voor anderen vervelend wordt.</p>	<p>invloed van sociale media in groepsdruk.</p> <p>De leerling heeft inzicht in de verschillen tussen expliciete en impliciete groepsdruk.</p> <p>De leerling zoekt hulp als groepsdruk voor zichzelf of voor anderen vervelend wordt.</p>	<p>sociale media in groepsdruk.</p> <p>De student heeft inzicht in de verschillen tussen expliciete en impliciete groepsdruk.</p> <p>De student zoekt hulp als groepsdruk voor zichzelf of voor anderen vervelend wordt.</p>
	Conflicten hanteren	Het kind verkent wat de eigen grenzen zijn in conflicten en probeert mee	De leerling heeft op basaal niveau inzicht in de oorzaken en gevolgen van conflictsituaties.	De leerling heeft inzicht in de oorzaken en gevolgen van conflictsituaties.	De leerling herkent de eigen rol in een conflict en in de oplossing.	De leerling herkent de eigen rol in een conflict en in de oplossing.	De leerling herkent de eigen rol in een conflict en in de oplossing.	De student herkent de eigen rol in een conflict en in de oplossing.

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
		<p>te denken over een oplossing.</p> <p>Het kind zegt sorry.</p>	De leerling zegt sorry na een ruzie.	<p>De leerling herkent de eigen rol in een conflict en in de oplossing.</p> <p>De leerling zegt sorry voor het eigen aandeel in een conflict en zoekt naar een constructieve oplossing.</p> <p>De leerling past het eigen gedrag aan om conflicten te voorkomen.</p> <p>De leerling verplaatst zich in het perspectief van een ander om</p>	<p>De leerling zegt sorry voor het eigen aandeel in een conflict en zoekt naar een constructieve oplossing.</p> <p>De leerling past het eigen gedrag aan om conflicten te voorkomen.</p> <p>De leerling verplaatst zich in het perspectief van een ander om oplossingen te bedenken voor een conflict.</p> <p>De leerling geeft de eigen</p>	<p>De leerling zegt sorry voor het eigen aandeel in een conflict en zoekt naar een constructieve oplossing.</p> <p>De leerling past het eigen gedrag aan om conflicten te voorkomen en als conflicten zijn ontstaan neemt de leerling de verantwoordelijkheid voor het oplossen van het conflict.</p> <p>De leerling verplaatst zich in het perspectief van een ander om oplossingen</p>	<p>De leerling past het eigen gedrag aan om conflicten te voorkomen en als conflicten zijn ontstaan neemt de leerling de verantwoordelijkheid voor het oplossen van het conflict.</p> <p>De leerling verplaatst zich in het perspectief van een ander om oplossingen te bedenken voor een conflict.</p> <p>De leerling geeft de eigen</p>	<p>De student past het eigen gedrag aan om conflicten te voorkomen en als conflicten zijn ontstaan neemt de leerling de verantwoordelijkheid voor het oplossen van het conflict.</p> <p>De student verplaatst zich in het perspectief van een ander om oplossingen te bedenken voor een conflict.</p> <p>De student geeft de eigen wensen aan in een conflict.</p>

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
				oplossingen te bedenken voor een conflict. De leerling geeft de eigen wensen aan in een conflict. De leerling past een paar helpende strategieën toe om rustig te blijven. De leerling vraagt hulp bij een conflict als hij deze zelf niet op kan lossen.	wensen aan in een conflict. De leerling past helpende strategieën bewust toe om rustig te blijven en te zoeken naar een oplossing. De leerling vraagt hulp bij een conflict en weet wanneer en hoe hij dit kan doen. De leerling heeft inzicht in de invloed van sociale media op het ontstaan en verloop van conflicten	wensen aan in een conflict. De leerling geeft de eigen wensen aan in een conflict. De leerling past helpende strategieën bewust toe om rustig te blijven en te zoeken naar een oplossing. De leerling vraagt hulp bij een conflict en weet wanneer en hoe hij dit kan doen. De leerling heeft inzicht in de invloed van	wensen aan in een conflict. De leerling past helpende strategieën bewust toe om rustig te blijven en te zoeken naar een oplossing. De leerling heeft inzicht in zijn stijl van conflict-hantering. De leerling vraagt hulp bij een conflict en weet wanneer en hoe hij dit kan doen.	De student past helpende strategieën bewust toe om rustig te blijven en te zoeken naar een oplossing. De student heeft inzicht in de eigen stijl van conflicthantering. De student vraagt hulp bij een conflict en weet wanneer en hoe hij dit kan doen. De student heeft inzicht in de invloed van sociale media op het ontstaan en

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
					(stereotypering, racisme).	sociale media op het ontstaan en verloop van conflicten (stereotypering, fake news, racisme, polarisatie).	De leerling heeft inzicht in de invloed van sociale media op het ontstaan en verloop van conflicten (stereotypering, fake news, racisme, polarisatie). De leerling heeft inzicht in hoe conflicten tot geweld kunnen leiden.	verloop van conflicten (stereotypering, fake news, racisme, polarisatie). De student heeft inzicht in hoe conflicten tot geweld kunnen leiden.
Verantwoorde keuzes maken	Weloverwogen kiezen	Het kind kiest tussen twee mogelijkheden. Het kind maakt verbaal duidelijk wat	De leerling verzamelt informatie die nodig is om een keuze te maken.	De leerling verzamelt de juiste informatie die nodig is om een keuze te maken.	De leerling kiest tussen verschillende mogelijkheden waarbij hij in gedachte of hardop:	De leerling kiest tussen verschillende mogelijkheden waarbij hij in gedachte of hardop:	De leerling kiest tussen verschillende mogelijkheden waarbij hij in gedachte of hardop:	De student kiest tussen verschillende mogelijkheden waarbij hij in gedachte of hardop:

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
		<p>de eigen keuze is.</p> <p>Het kind overziet de basale consequenties van een keuze.</p> <p>Het kind kiest waar het mee wil spelen.</p>	<p>De leerling kiest tussen twee mogelijkheden waarbij hij in gedachte of hardop:</p> <ul style="list-style-type: none"> • benoemt welke keuze gemaakt moet worden; • bedenkt wat het gevolg is van de ene en de andere keuze; <p>De leerling is zich op basaal niveau bewust van de gevolgen van een keuze op korte en/of lange termijn.</p>	<p>De leerling kiest tussen verschillende mogelijkheden waarbij hij in gedachte of hardop:</p> <ul style="list-style-type: none"> • benoemt welke keuze er zijn; • benoemt welke gevolgen elke keuze heeft. <p>De leerling is zich bewust van de gevolgen van een keuze op korte en/of lange termijn.</p> <p>De leerling is zich bewust van de gevolgen van een keuze</p>	<ul style="list-style-type: none"> • benoemt welke keuze er zijn; • benoemt welke gevolgen elke keuze heeft. • afweegt wat de voor- en nadelen per gevolg zijn. <p>De leerling evalueert de uitkomsten van de eigen keuzes en past een volgende keuze waar nodig aan.</p> <p>De leerling is zich bewust van de complexere gevolgen van de eigen keuzes op korte en/of lange termijn,</p>	<ul style="list-style-type: none"> • benoemt welke keuze er zijn; • benoemt welke gevolgen elke keuze heeft. • afweegt wat de voor- en nadelen per gevolg zijn. <p>De leerling evalueert de uitkomsten van de eigen keuzes en past een volgende keuze waar nodig aan.</p> <p>De leerling is zich bewust van de complexere gevolgen van de eigen keuzes op korte en/of lange termijn, zoals schoolloopbaan.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • benoemt welke keuze er zijn; • benoemt welke gevolgen elke keuze heeft. • afweegt wat de voor- en nadelen per gevolg zijn. <p>De leerling evalueert de uitkomsten van de eigen keuzes en past een volgende keuze waar nodig aan.</p> <p>De leerling is zich bewust van de complexere gevolgen van de eigen keuzes op korte en/of lange termijn,</p>	<ul style="list-style-type: none"> • benoemt welke keuze er zijn; • benoemt welke gevolgen elke keuze heeft. • afweegt wat de voor- en nadelen per gevolg zijn. <p>De student evalueert de uitkomsten van de eigen keuzes en past een volgende keuze waar nodig aan.</p> <p>De student is zich bewust van de complexere gevolgen van de eigen keuzes op korte en/of lange termijn, zoals</p>

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
				<p>voor zichzelf en voor anderen, zoals het versterken van relaties of instrumenteel gewin.</p> <p>De leerling heeft inzicht in dat emoties invloed hebben op je keuzes.</p>	<p>zoals schoolloopbaan.</p> <p>De leerling is zich bewust van de gevolgen van een keuze voor zichzelf en voor anderen, zoals versterken van relaties of instrumenteel gewin.</p> <p>De leerling houdt rekening met anderen bij het maken van keuzes.</p> <p>De leerling heeft inzicht in hoe emoties van zichzelf of anderen invloed</p>	<p>De leerling is zich bewust van de gevolgen van een keuze voor zichzelf en voor anderen.</p> <p>De leerling houdt rekening met anderen bij het maken van zijn keuzes.</p> <p>De leerling heeft inzicht in hoe emoties van zichzelf of anderen invloed hebben op keuzes.</p>	<p>zoals schoolloopbaan en carrière.</p> <p>De leerling is zich bewust van de gevolgen van een keuze voor zichzelf en voor anderen.</p> <p>De leerling houdt bewust rekening met anderen bij het maken van keuzes.</p> <p>De leerling heeft inzicht in hoe emoties van zichzelf of anderen invloed hebben op keuzes.</p>	<p>schoolloopbaan en carrière.</p> <p>De student is zich bewust van de gevolgen van een keuze voor zichzelf en voor anderen.</p> <p>De student houdt bewust rekening met anderen bij het maken van keuzes.</p> <p>De student heeft inzicht in hoe emoties van zichzelf of anderen invloed hebben op keuzes.</p>

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
					hebben op keuzes.			
	Verantwoordelijkheid nemen	<p>Het kind voert zelfstandig kleine taken uit en maakt deze af.</p> <p>Het kind vraagt hulp bij taken die niet lukken.</p> <p>Het kind maakt duidelijk dat het dingen graag zelf wil doen.</p>	<p>De leerling heeft op basaal niveau inzicht in wat makkelijke en moeilijke situaties zijn.</p> <p>De leerling is zich bewust van het eigen gedrag in moeilijke situaties.</p> <p>De leerling is zich er bewust van dat het eigen gedrag de oorzaak kan zijn van een moeilijke situatie.</p>	<p>De leerling heeft inzicht in wat makkelijke en moeilijke situaties zijn.</p> <p>De leerling is zich bewust van het eigen gedrag in moeilijke situaties.</p> <p>De leerling is zich er bewust van dat het eigen gedrag de oorzaak kan zijn van een moeilijke situatie.</p>	<p>De leerling is zich bewust van zijn gedrag in moeilijke situaties.</p> <p>De leerling is zich er bewust van dat het eigen gedrag de oorzaak kan zijn van een moeilijke situatie en zoekt niet alleen oorzaken bij anderen.</p> <p>De leerling is zich bewust van welke oplossingen er binnen en</p>	<p>De leerling is zich bewust van het eigen gedrag in moeilijke situaties.</p> <p>De leerling is zich bewust van welke oplossingen er binnen en buiten zichzelf zijn voor een moeilijke situatie.</p> <p>De leerling is zich bewust van welke situaties moeilijk zijn om verantwoordelijkheid in te nemen en wat hierbij kan helpen.</p>	<p>De leerling gaat moeilijke situaties aan, neemt hierin verantwoordelijkheid en voorkomt dat hij ervoor weg loopt.</p> <p>De leerling is zich bewust van welke situaties moeilijk zijn om verantwoordelijkheid in te nemen en wat hierbij kan helpen.</p> <p>De leerling anticipeert op situaties waarin</p>	<p>De student gaat moeilijke situaties aan, neemt hierin verantwoordelijkheid en voorkomt dat hij er voor weg loopt.</p> <p>De student is zich bewust van welke situaties moeilijk zijn om verantwoordelijkheid in te nemen en wat hierbij kan helpen.</p> <p>De student anticipeert op situaties waarin</p>

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
			<p>De leerling is zich op basaal niveau bewust van welke oplossingen er binnen in en buiten zichzelf zijn voor een moeilijke situatie.</p> <p>De leerling vertoont in een deel van de moeilijke situaties helpend gedrag.</p>	<p>De leerling is zich bewust van welke oplossingen er binnen en buiten zichzelf zijn voor een moeilijke situatie.</p> <p>De leerling gaat moeilijke situaties aan en loopt er niet voor weg.</p> <p>De leerling lost een deel van de moeilijke situaties die hij tegenkomt op.</p> <p>De leerling neemt in moeilijke situaties</p> <p>De leerling neemt in moeilijke situaties</p>	<p>buiten zichzelf zijn voor een moeilijke situatie.</p> <p>De leerling gaat moeilijke situaties aan en loopt er niet voor weg.</p> <p>De leerling lost een deel van de moeilijke situaties die hij tegenkomt op.</p> <p>De leerling neemt in moeilijke situaties verantwoordelijkheid voor het eigen gedrag of dat van een groep.</p>	<p>De leerling gaat moeilijke situaties aan en voorkomt dat hij ervoor weg loopt.</p> <p>De leerling lost de moeilijke situaties die hij tegenkomt op.</p> <p>De leerling neemt in moeilijke situaties verantwoordelijkheid voor het eigen gedrag of dat van een groep.</p> <p>De leerling neemt in moeilijke situaties verantwoordelijkheid door te</p>	<p>hij verantwoordelijkheid kan nemen.</p> <p>De leerling heeft inzicht in welke eigenschappen en vaardigheden kunnen helpen bij het nemen van verantwoordelijkheid.</p> <p>De leerling neemt in moeilijke situaties verantwoordelijkheid voor het eigen gedrag of dat van een groep.</p>	<p>hij verantwoordelijkheid kan nemen.</p> <p>De student heeft inzicht in welke eigenschappen en vaardigheden kunnen helpen bij het nemen van verantwoordelijkheid.</p> <p>De student neemt in moeilijke situaties verantwoordelijkheid voor het eigen gedrag of dat van een groep.</p> <p>De student neemt in moeilijke</p>

Kern	Subkern	0-4 jaar	Groep 1-2	Groep 3-6	Groep 7-8	Onderbouw vo	Bovenbouw vo	Mbo-hbo-wo
				<p>verantwoordelijkheid voor het eigen gedrag.</p>	<p>De leerling neemt in moeilijke situaties verantwoordelijkheid door te kiezen voor de groep.</p> <p>De leerling voorkomt dat hij moeilijke situaties aanpakt met destructief gedrag (slaan, schoppen, overmatig snoepen of gamen).</p>	<p>kiezen voor de groep.</p> <p>De leerling voorkomt dat hij moeilijke situaties aanpakt met destructief gedrag (slaan, schoppen, overmatig snoepen of gamen).</p>	<p>De leerling neemt in moeilijke situaties verantwoordelijkheid door te kiezen voor de groep.</p> <p>De leerling voorkomt dat hij moeilijke situaties aanpakt met destructief gedrag (slaan, schoppen, overmatig snoepen of gamen).</p> <p>De leerling reflecteert op hoe hij verantwoordelijkheid neemt.</p>	<p>situaties verantwoordelijkheid door te kiezen voor de groep.</p> <p>De student voorkomt dat hij moeilijke situaties aanpakt met destructief gedrag (slaan, schoppen, overmatig snoepen of gamen).</p> <p>De student reflecteert op hoe hij verantwoordelijkheid neemt.</p>